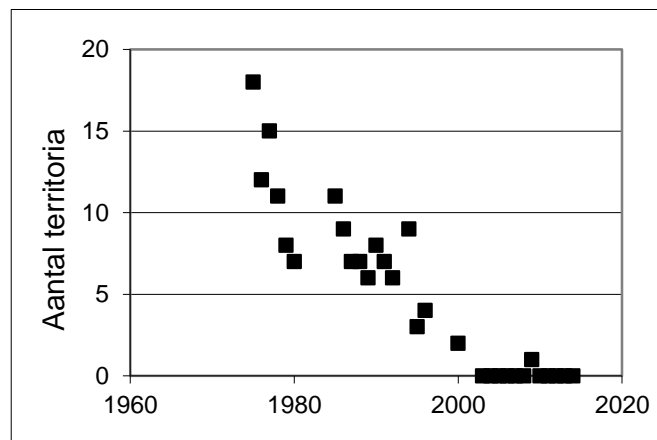

Waar zijn onze houtsnippen gebleven?

Rob Bijlsma

Het moet in de jaren zeventig zijn geweest. In beverig handschrift gesteld kreeg ik een brief van F.J. Kuiper met de vraag of ik gegevens had over het broedvoorkomen van houtsnippen op de Veluwe. In die tijd trapte ik jaarlijks ruim honderd vierkant kilometer Zuidwest-Veluwe af op broedvogels, niet alleen houtsnippen en roofvogels maar álles dat kon vliegen. Slapen was iets voor de watjes, dus de nachtvogels moesten er ook aan geloven. Ransuilen bij de vleet, nachtzwaluwen, glimwormen zelfs, en natuurlijk houtsnippen. De voorjaarsjacht op houtsnippen was toen al geruime tijd verboden (sinds 1925). In de gebieden die ik afstroopte was de houtsnip bepaald geen zeldzame broedvogel. Om een idee te geven: de gemiddelde dichtheid lag in mijn gebieden op de Veluwe in de jaren zeventig op 1-2 paren per vierkante kilometer. Het kan zijn dat de werkelijke dichtheid daarmee was overschat, want zoveel wist ik nog niet van het gedrag van houtsnippen (dat zou drastisch veranderen met de toepassing van zenders). Maar toch, als ik afga op het aantal eigen nestvondsten in 1976 tot en met 1978, namelijk 52, was het zeker geen zeldzaamheid. Maar zelfs in die tijd keek ik op van drie nestvondsten op één dag in 1976, en dat nog wel in een vak met middeloude Corsicaanse dennen ter hoogte van de Sysselet net bezuiden de spoorlijn Ede-Arnhem. Voor die drie nesten hoefde ik maar 300 meter te lopen. Wat ik toen nog niet wist, maar nu wel, was dat de bodemvegetatie drastisch zou veranderen. Zo'n vakje oersaaie dennen had toentertijd, behalve dood hout, naalden en mossen, geen weelderige vegetatie op de bodem. Krakend en knisperend baande ik me een weg door het vak (op zoek naar een sperwernest), en dat is iets waar zelfs de zenuwen van een broedende houtsnip het van begeven. Toen ik jaren later datzelfde vak opnieuw doorstruinde, liep ik geruisloos dansend over een smeletapijt. Geen spoor te bekennen van houtsnippen, en hoe zou het ook? Houtsnippen houden wel van bodemvegetatie, maar niet van smelematten. De nesten en territoria die ik in 1976 aan Kuiper had doorgegeven, waren 20 jaar later nog slechts herinnering. En omdat ik het netjes had opgeschreven, een herinnering die ik kon staven. Want als er een ding onbetrouwbaar is, dan wel wat in je geheugen blijft haken. Het staatje van houtsnippen als broedvogel op Planken Wambuis over 1974-2014 is waarschijnlijk een perfecte weergave van wat op de gehele Veluwe heeft plaatsgevonden.

Figuur 1. Houtsnip. Aantal territoria op Planken Wambuis (Zuidwest-Veluwe) in 1974-2014.

Houtsnippen zijn schaars geworden, op veel plaatsen zelfs totaal verdwenen. Nu is dat voor de Veluwe niet zo vreemd, immers een droge en voedselarme wereld waar een houtsnip met zijn gevoelige regenwormensnavel weinig te zoeken heeft. Maar het gaat ook op voor de bossen in de Flevopolders, bij uitstek houtsnippenbiotoop waar ik in de jaren tachtig en negentig fenomenale dichtheden aantrof. Net zo goed gekelderd! En niet zo maar een beetje: tussen 1989 en 2000 met ruim 80%, getuige herhalingskarteringen in terreinen van Staatsbosbeheer. We hebben geen idee waarom. In Nederland worden broedvogels weliswaar op grote schaal geteld, en dat al decennia lang, maar van de ecologie van de meeste soorten weten we niets en onderzoek wordt er nauwelijks gedaan. Zodoende blijven we hangen op het-kan-zus-maar-het-kan-ook-zo-praatjes, de babbeldebammel waar vogelaars het patent op hebben maar die ons niet verder helpt in de zoektocht naar het waarom der dingen.

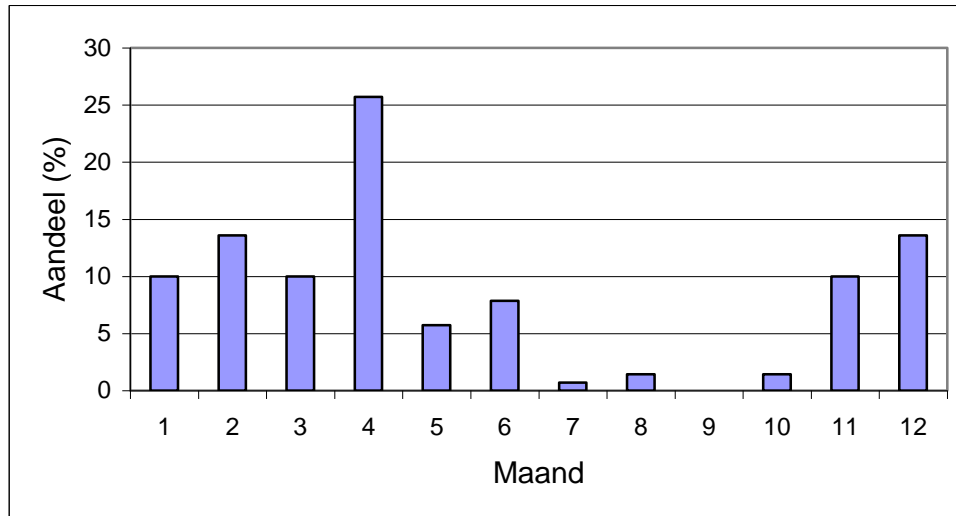
Moeten we dan maar de kop laten hangen? Welnee, in het buitenland wordt schitterend onderzoek gedaan waardoor we nu tot in detail weten hoe de paarvorming in zijn werk gaat, hoeveel jongen worden grootgebracht, wat de overleving is met en zonder jacht, habitat- en voedselkeus, trends, *you name it*. Bovendien, houtsnippen zat. Daarvoor moeten we wel naar het noorden. Om een idee te geven: de meeste recente schatting voor Zweden komt uit op 580.000 paren (met een toename in de afgelopen 30 jaar), die van Finland op 160.000 paren. Dat gaat om miljoenen vogels. Kijk, dan praat je ergens over. Honderdduizenden daarvan ploffen in november in Nederland neer, elk jaar weer een verbazingwekkende ervaring. Tijdens mijn dagelijkse strooptochten rond mijn huis in Drenthe heb je de ene dag geen enkele houtsnip, de volgende dag een tiental in slechts een uurtje sjouwen. Extrapoler zo'n lokale dichtheid eens over het hele land en houd in gedachten dat de dichtheden langs de kust door stuwning vele malen hoger zijn. Dan snap je onmiddellijk hoe reusachtig het achterland van die vogels moet zijn. Die massa schuift in zijn geheel op naar West- en Zuid-Europa (relatief weinig gaan er de Pyreneeën over). Daar vormen ze een bron van verbazing en vreugde voor de vogelaars (en buiten Nederland, want bij ons mogen ze niet meer worden geschoten, de jagers).

Vlak bovendien de haviken niet uit. Uiteraard kijken zij in november niet uit naar de komst van houtsnippen, maar er is geen twijfel dat ze op de dag nauwkeurig de binnenkomst van dikke aantallen houtsnippen registreren. En prompt benutten. Houtsnippen mogen dan een cryptisch verenkled hebben, ze vallen wel degelijk op. Zeker voor een jager als de havik, die vaak langere tijd vanuit zijn zitboom de omgeving afspeurt. Geen beweging ontgaat hem. Ik imiteer dat gedrag wel eens, en kies daarbij tijdens een vorstperiode – door ervaring wijs geworden – een op de zon gerichte bosrand uit. Ook ik zie dan in geen tijd beweging op de bosgrond, wat bij nadere beschouwing een houtsnip blijkt te zijn (of een merel). Houtsnippen schuifelen namelijk tijdens het foerageren in drieteenstrandloperstijl al sonderend met de snavel door de bladerrijke onderlaag van het bos (vandaar ook dat ze de pest hebben aan smele, daar kun je niet overheen trippelen). En hoewel jagers vaak doen voorkomen dat een houtsnip, laat staan twee tegelijk met een dubbelloops (denk aan de Bols Snippen Club), moeilijk te schieten is, het zijn trage vliegers die zonder al te veel zwenkingen proberen weg te komen. Een havik hoeft zich niet bovenmatig in te spannen om dat 300-grams boutje in te halen. De hap voor vandaag is weer binnen. Toch is de houtsnip geen belangrijke prooi voor haviken. Met 140 houtsnippen op 21.335 prooien, gevonden in 1972-2014, betreft dat maar 0,65% van het totaal.

Foto 1. Door havik geplukte houtsnip, Berkenheuvel, 13 maart 2013. De beide witgetopte veren in de voorgrond zijn staartpennen. De staartveren van houtsnippen hebben een helderwitte eindband, maar alleen aan de onderzijde. De top van de bovenzijde is namelijk grijs. In normale zit valt zodoende de snip niet op. De functie van de reflecterend witte toppen aan de onderzijde van de staartpennen wordt pas duidelijk tijdens de voorjaarsbalts, als het mannetje zijn rondjes rodelt en de vrouwtjes op de bosbodem rondscharrelen. Een paringsbereid vrouwtje zoekt een open plekje op en klapt haar staart op haar rug zodra ze een mannetje ziet/hoort aankomen. Het weinige licht is voldoende om de staartpunt als een helderwitte vlag zichtbaar te maken. Ze geeft een signaal af, niet te missen door het mannetje dat immers al bolderend naar beneden kijkt, op zoek naar paringsbereide vrouwtjes. Als er meerdere mannetjes tegelijk een vrouwtje ontwaren, iets wat we helaas in Nederland niet zo vaak meer treffen, breekt de pleuris uit. Het moge duidelijk zijn: houtsnippen zijn niet monogaam.

De verdeling van die prooien over het seizoen laat zien dat haviken ze vooral in het vroege voorjaar pakken, en dat ze het echt moeten hebben van de trekvogels en overwintersaars. De piek in april is eigenlijk een piek in maart (ik vind de prooien uiteraard niet altijd op de dag dat ze werden geplukt); de sterkste trek vindt namelijk in november en maart plaats.

Figuur 2. Houtsnip. Verdeling (%) per maand van 140 door haviken geslagen exemplaren in 1972-2014 (totaal aantal prooien 21.335).

Afgezien van enkele stukken in *De Levende Natuur*, waarvan één samen met M.F. Mörzer Bruijns, heeft J.F. Kuiper nauwelijks over houtsnippen geschreven. Hij startte te laat met zijn interesse voor houtsnippen, namelijk ná zijn pensioen. De grootscheepse enquête onder vogelaars en jagers, waarvoor ik mijn gegevens over 1976 afstond, ligt – als het goed is – in depot bij Naturalis. Misschien een idee om dat materiaal eens op te graven? Wat een mooi tijdsbeeld moet dat zijn. Het beoogde boek over houtsnippen kwam er niet, hij stierf in 1981, 85 jaar oud. Het geeft maar aan: nooit wachten met onderzoek tot na je pensioen. Je kunt niet vroeg genoeg beginnen.

Tekst en foto: Rob Bijlsma

Eerder gepubliceerd in *De Jachtopzichter* 26(2) 2014: 8-9.